

ایمان از نگاه اثنی عشری و وهابیت

مونس صدیقیان کاشی^۱

چکیده

یکی از مسائل بسیار مهم انسانی و نیز مربوط به دین، مسأله «ایمان» می‌باشد. این مسأله در دوران معاصر توجه بسیاری از متفکران، اعم از روانشناس، فیلسوف، جامعه‌شناس و متکلم را به خود جلب کرده است. شناخت ماهیت ایمان و جوانب آن، ما را در شناسایی شخصیت انسان را یک طرف و شناسایی دین و دیانت از طرف دیگر یاری خواهد رساند. مسلمانان با الهام از کتاب و سنت پیامبر اکرم ص همواره بر این عقیده بوده‌اند که انسان با اقرار به شهادتین (اقرار به توحید و رسالت پیامبر اکرم ص) مسلمان می‌شود و احکام مسلمان را دارا خواهد بود. همچنین بعد از اقرار زبانی، وی با باور قلبی صاحب ایمان می‌شود؛ بدون اینکه عمل به واجبات در مفهوم ایمان دخیل باشد. وهابیان شهادتین را برای مسلمان شدن کافی نمی‌دانند و از طرفی عمل را از اجزا و شرایط تحقق ایمان می‌دانند و با توسعه در مفهوم عبادت معتقدند که مسلمانان با انجام اموری مانند توسل، ذبح و درخواست از اولیای الهی، «مشرک» و «مرتد» می‌شوند. به هر حال در گذشته، درک ناصحیح از مفهوم ایمان سبب ظهور گروه‌های منحرفی همانند خوارج و مرجئه شده بود. بدین جهت ضرورت دارد تا با تطبیق دیدگاه شیعه و وهابیت در مورد مفهوم «ایمان» در فهم صحیح از این مفاهیم مبادرت ورزیم.

کلمات کلیدی: ایمان، تعریف لغوی، تعریف اصطلاحی، دیدگاه شیعه، دیدگاه وهابیت.

---

^۱ سطح دو (مدرسه علمیه حضرت امته س)

monessedighian@gmail.com

مسئله ایمان و معیارهای آن از مباحث بسیار مهم و اساسی در کلام اسلامی است و در بسیاری از آیات قرآن از ایمان به عنوان جایگاهی بسیار والا و مهم یاد شده است که معیار تمام ارزش ها و خوبی ها و به دلیل همین اهمیت این بحث همواره در کانون مباحث و مجادلات مذاهب و فرق اسلامی قرار داشته است. ایمان نه تنها در حوزه عقائد بلکه در زندگی دنیوی انسان نقش بنیادینی را ایفا می کند چرا که جایگاه افراد در جامعه اسلامی و امنیت و حرمت او با مومن یا کافر بودن وی ارتباط مستقیم دارد، به همین دلیل مذاهب اسلامی مباحث ایمان را با حساسیت ویژه ای دنبال می کنند، با این حال هرچند مسلمانان درباره مرزهای ایمان اختلافاتی دارند ولی نقاط مشترک میان آنان در این زمینه به مراتب بیشتر از اختلافات است.^۱

«ایمان»، تنها یک «کلمه» نیست، بلکه یک «باور قلبی» است. باوری که به زندگی انسان «جهت» می دهد و در «چگونه زیستن» او نقشی مهم دارد و محور ارزش گذاری برای اندیشه ها و عملکردهای مردم است.^۲

ایمان چیزی بیش از علم است و عمل خارجی در آن دخالتی ندارد. ایمان تصدیق قلبی است که به اراده و اختیار انسان و در پی علم یا باور تحقق می یابد و عمل خارجی از لوازم ایمان است و نه جزء ماهیت آن. اقرار به زبان نیز جزء ماهیت ایمان نیست، بلکه آن نیز مانند سایر عمل های خارجی از لوازم ایمان است. قلمرو دین، قلمرو ایمان است، نه عقل تنها و نه علم واحد، حوزه دین فراتر از عقل و علم است، البته نه به معنای ارزشی، بلکه صرفاً به معنای تفکیک قلمرو آنها از یکدیگر، انسان در برابر دین اختیار دارد که آن را بپذیرد یا نه، اما نمی تواند آن را موضوع ارزیابی علمی یا فلسفی قرار دهد. در برابر دین می توان تصمیم گیری کرد. اما نمی توان استدلال منطقی یا تجربی آورد.^۳

باور یا ایمان از معنای لغوی تصدیق و اعتقاد قلبی به کسی یا چیزی است و از معنای اصطلاحی آن، اعتقاد و تصدیق قلبی به خدا، روز قیامت، کتب آسمانی، ملائکه، پیامبران، ائمه و به تعبیری امور غیب است. ایمان در

---

^۱ - محمدی، رسول، بررسی تطبیقی ایمان از دیدگاه مذاهب اسلامی و نقد نگاه وهابیت، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی. ۱۳۹۴. کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدعلی اخویان.

^۲ - لرستانی، علی، ایمان باور قلبی است که به زندگی انسان جهت می دهد، خبرگزاری شبستان (<http://shabestan.ir/detail/News/>)(۷۸۹۵۷۸)، زمان: ۲۴/۲/۱۳۹۸ - ۱۱:۳۱، شناسه خبر: ۷۸۹۵۷۸.

^۳ - ویکی فقه، ایمان دینی، سایت ویکی فقه (<http://wikifeqh.ir/> ایمان_دینی)، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۸/۹/۲۵.

تعریف برون دینی، باوری استوار و مستقل از خرد یا تجربه، به نوعی ایده است. معمولاً این ایده نوعی دین، و مجموعه‌ای از ایده‌های کلی و جزئی است. عاشق خدا باش و به او متصل شو که او تنها دارایی ما است. ایمان هسته مرکزی یک دین و محوری است که همه آموزه‌های آن دین حول آن جمع می‌شود. این در حالی است که ایدئولوژی نقطه مقابل ایمان می‌تواند قلمداد شود. نگاه ایدئولوژیک، فارغ از ایمان، آموزه‌ها را به همه ساحت‌های زمینی زندگی انسانی پیوند می‌زند و می‌خواهد هر چیزی را به نحوی به دین مربوط کند. به خاطر همین، جنبش‌های ایدئولوژیک دینی، ممکن است برای دستیابی به اهداف خود، دست به کارهایی بزنند که با روح ایمان چندان سازگار نباشد.^۱

وهابیت، فرقه‌ای است که در عربستان در اواخر سده دوازدهم و اوائل قرن سیزدهم قمری، در منطقه نجد توسط محمد بن عبدالوهاب تأسیس شد. پیروان این فرقه را وهابی می‌گویند. وهابیان در فروع دین، تابع احمد بن حنبل هستند و بیشتر آنان در شبه جزیره عربستان سکونت دارند. پیشوایان فکری این فرقه، ابن تیمیه، ابن قیم و محمد بن عبدالوهاب هستند.^۲

۱ ضرورت تحقیق

حساسیت و تأثیرگذار بودن برخی مفاهیم دینی تا حدی است که برداشت ناصحیح از این گزاره‌ها، سبب منحرف شدن از طریق مستقیم دین خواهد شد. از مواردی که درک صحیح آن از اهمیت بسیاری برخوردار است، مفهوم «ایمان» است. در گذشته، درک ناصحیح از این مفهوم سبب ظهور گروه‌های منحرفی همانند خوارج و مُرجئه شده بود. بدین جهت ضرورت دارد تا با تطبیق دیدگاه شیعه و وهابیت در مورد مفهوم «ایمان» در فهم صحیح از این مفاهیم مبادرت ورزیم.

۲ پیشینه‌ی تحقیق

پژوهش‌هایی که در این باره انجام گرفته‌است، می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

^۱ - ویکی پدیا، ایمان، تاریخ آخرین تغییر: ۲۶ ژوئیه ۲۰۱۹ ساعت ۱۹:۲۲.

^۲ - ویکی شیعه، وهابیت، سایت ویکی شیعه (<http://fa.wikishia.net/view/ایمان>)، تاریخ دسترسی: ۹۶/۱۱/۶.

- محمدی، رسول، بررسی تطبیقی ایمان از دیدگاه مذاهب اسلامی و نقد نگاه وهابیت، دانشگاه قم
- دانشکده الهیات و معارف اسلامی . ۱۳۹۴ . کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدعلی اخویان.
- حمیدرضا غلامی نژاد، بررسی تطبیقی مفهوم «ایمان» و «اسلام» در نگاه وهابیت و علمای فریقین، دانش پژوه مؤسسه دارالاعلام لمدرسه أهل البيت (شعبه شیراز). منبع : مجله سراج منیر شماره ۲۸.
- مجتبی داداش پور، مبانی تکفیر با نگاه تطبیقی از منظر محمد بن عبدالوهاب و آیت الله سبحانی، دانشگاه مازندران . ۱۳۹۵ . کارشناسی ارشد، استاد راهنما: عبدالرحمن باقرزاده لداری، استاد مشاور: حمیدرضا منیری.
- مژده نقی زاده مهدی آباد، نقد و بررسی دیدگاه وهابیت در رابطه با مرز کفر و ایمان از دیدگاه متکلمین امامیه، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی . ۱۳۹۶ . کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مرضیه صادقی رشتی.

تعریف ایمان

۳ تعریف لغوی

- «ایمان» مصدر باب افعال و از ریشه «أمن» است. از معنایی که در کتاب‌های لغت برای «ایمان» ذکر شده است، ایجاد اطمینان و آرامش در قلب خویش یا دیگری یا تصدیق کردنِ خیرِ کسی است.^۱
- ایمان مصدر باب افعال است: آمن، یؤمن، ایماناً.^۲ و ریشه‌اش از آمن و ضدّ خوف است.^۳ به گفتهٔ راغب اصفهانی: «ریشه آمن از اطمینان نفس و از میان رفتن خوف است.»^۴
- ابن منظور این لغت را در چند معنا به کار برده است: «امانت متضاد خیانت، ایمان متضاد کفر، ایمان به معنای تصدیق متضاد با تکذیب.»^۱

^۱ - ابن فارس، احمد، معجم المقاییس فی اللغة، ج ۱، ص ۱۳۳؛ ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱، ص ۲۲۳ تا ۲۲۷.

^۲ - الازهری، تهذیب اللغة، ج ۱۵، ص ۵۱۳.

^۳ - فیروزآبادی، قاموس المحيط، ص ۱۱۷۶؛ جوهری، الصحاح، ج ۵، ص ۲۰۷۱.

^۴ - راغب اصفهانی، مفردات، ج ۱، ص ۳۲.

در قرآن گاهی ایمان بر کسانی که شریعت اسلام را نپذیرفته اطلاق شده و گاهی ایمان به معنای عقیده قلبی انسان به حق که دارای سه شرط است، اطلاق شده است و آن سه شرط: ۱- یقین قلبی ۲- اقرار و اعتراف زبانی ۳- و عمل جوارحی می باشند.^۲

۴ تعریف اصطلاحی

۴.۱ از نگاه متکلمان شیعه

در روایات و آثار فقهی شیعه، ایمان به دو معنای عام و خاص به کار رفته است: معنای عام، یعنی اعتقاد قلبی به تمامی آموزه‌های پیامبر اسلام، و معنای خاص، علاوه بر معنای اول، همراه با اعتقاد به امامت و ولایت ائمه دوازده گانه است.^۳ بنابر معنای خاص از ایمان، تمامی شیعیان دوازده امامی، مؤمن محسوب می‌شوند.^۴ ایمان به معنای خاص، در باب‌های بسیاری از فقه مانند اجتهاد و تقلید، طهارت، نماز، زکات، خمس، روزه، اعتکاف، حج، وقف، نذر، قضاء و شهادت، به کار رفته^۵ و شرط صحت و قبولی تمامی عبادت‌ها دانسته شده است.^۶ ایمان در مرجع تقلید، امام جماعت، مستحق زکات و خمس، قاضی، شاهد و تقسیم‌کننده اموال که از جانب حاکم شرع نصب شده، شرط شده است.^۷ گفته شده بسیاری از فقیهان در مؤذن جماعت و نایب در حج نیز تصریح به شرط بودن ایمان کرده‌اند.^۸

بزرگان شیعه نیز در تعریف ایمان، از گرایشی هم‌سو با گرایش اهل سنت برخوردار هستند. سید مرتضی و ابن میثم بحرانی «ایمان» را تصدیق قلبی می‌دانند و اعمالی مانند نماز و حج را که انسان انجام می‌دهد، از ثمرات و نتایج تصدیق قلبی ذکر می‌کنند.^۹ خواجه نصیرالدین طوسی معتقد است ایمان همان تصدیق قلبی

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۱۴۰

۲- محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن (دفتر نشر کتاب، دوم، ۱۴۰۴) ص ۳۷۰.

۳- فرهنگ فقه فارسی، «ایمان»، ج ۱، ص ۷۸۷.

۴- شهید ثانی، مسالک الافهام، ۱۴۱۴ق، ج ۵، ص ۳۳۷-۳۳۸.

۵- فرهنگ فقه فارسی، ج ۱، ص ۷۸۷.

۶- نجفی، جواهر الکلام، ۱۴۰۴ق، ج ۱۵، ص ۶۳.

۷- فرهنگ فقه فارسی، «ایمان»، ج ۱، ص ۷۸۷.

۸- فرهنگ فقه فارسی، «ایمان»، ج ۱، ص ۷۸۷.

۹- علم الهدی، علی بن حسین، الذخیره فی علم الکلام، ص ۵۳۶ و ۵۳۷؛ ابن میثم بحرانی، میثم بن علی، قواعد المرام فی علم الکلام، ص ۱۷۰.

است با این تفاوت که برای تحقق ایمان، اقرار زبانی را نیز در کنار تصدیق قلبی ضروری می‌داند، ولی در مفهوم ایمان، برای «عمل» جایگاهی قائل نیست.^۱

متکلمان شیعه، لازمه ایمان را علاوه بر باور به توحید، نبوت پیامبر (ص)، عدل الهی، و معاد، باور به امامت امامان معصوم بعد از پیامبر دانسته‌اند. ایمان، بنابر قرآن کریم، متفاوت از اسلام و در مرتبه‌ای بالاتر از آن است؛ همچنین ایمان، قابلیت کم و زیاد شدن دارد و هیچ کسی را نیز نمی‌توان با اکراه و اجبار به ایمان رساند.^۲

۴.۲ از نگاه متکلمان اهل تسنن

جمهور اشاعره ماهیت ایمان را از مقوله تصدیق قلبی دانسته برخلاف شیعه که به نظریه معرفت گرایانه اعتقاد دارند. معتزله نیز عمل در داخل در ایمان می‌دانند ولی فرو گذارنده عمل را جزء کافران نمدانند.^۳

۴.۳ مفهوم ایمان در نگاه وهابیان

در این میان در سده های نخستین اسلامی دو مکتب انحرافی در جهان اسلام شکل گرفت که در تعریف ایمان قرائتی مختلف با تمام مذاهب اسلامی ارائه کردند (مرجئه و خوارج) خوارج بر این باورند که عمل داخل در ذات ایمان و عنصر مقوم آن است، با این فرق که خوارج رها کننده عمل را از زمره مومنان خارج و جزء کافران می‌دانند. مرجئه نیز معتقد به تأخر عمل از اعتقاد قلبی بوده و برخی از آنها اقرار زبانی تنها را در ایمان کافی می‌دانند، ولی به دلیل تعارض این دیدگاه با اندیشه اسلامی، منزوی شدند و در تاریخ جز نامی از آنان باقی نماند تا اینکه در قرن دوازدهم وهابیت که قائل هستند به اینکه ایمان عبارت است از اعتقاد قلبی، اقرار زبانی و عمل، بار دیگر قرائت خوارج در مورد ایمان را زنده کرد و همانند آنان تیغ تکفیر را بر پیکر مسلمانان فرود آوردند.^۴

^۱ - علامه حلی، حسن بن یوسف، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، ص ۶۳۲.

^۲ - ویکی شیعه، ایمان، سایت ویکی شیعه (<http://fa.wikishia.net/view/ایمان>)، تاریخ دسترسی: ۹۶/۱۱/۶.

^۳ - محمدی، رسول، بررسی تطبیقی ایمان از دیدگاه مذاهب اسلامی و نقد نگاه وهابیت، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی. ۱۳۹۴. کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدعلی اخویان.

^۴ - محمدی، رسول، بررسی تطبیقی ایمان از دیدگاه مذاهب اسلامی و نقد نگاه وهابیت، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی. ۱۳۹۴. کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدعلی اخویان.

وهابیت ادعا می‌کند که پیرو سلف صالح است و عقاید و باورهایش از رهنمودهای آنها سرچشمه می‌گیرد.^۱ در کتاب «الایمان بین السلف و المتکلمین» نوشته احمد بن عطیة بن علی الغامدی، دیدگاه سلف را درباره حقیقت ایمان، با توجه به نظر ابن تیمیه، در چهار نظریه بیان می‌کند و سپس می‌گوید: همه این نظریه‌های چهارگانه، به یک نظریه باز می‌گردد و آن این است که از دیدگاه سلف، ایمان عبارت است از تصدیق به قلب و اظهار آن به زبان و سپس تصدیق عملی (قیام به عمل) آنچه خدا و رسولش واجب کرده و دوری از آنچه خدا و رسولش نهی کرده است.^۲

صالح بن عثیمین، یکی از مفتی‌های وهابیت، در تفسیر سوره کهف، نسبت عمل را به ایمان مانند نسبت دندان‌های کلید به کلید می‌داند. همان‌گونه که کلید بدون دندانه، قفل را باز نمی‌کند، ایمان بدون عمل نیز در بهشت را نمی‌گشاید.^۳ از این -رو، تارک نماز از دیدگاه این گروه، کافر است.^۴

عبدالعزیز بن باز، مفتی معروف وهابیت، در کتاب «اصول الایمان»، ایمان را تصدیق امور باطنیه می‌داند. مقصود از امور باطنیه از دیدگاه وی، ایمان به خدا و فرشتگان است.^۵ او اصول ایمان را پنج چیز می‌داند: «ایمان به خدا، ایمان به قیامت، ایمان به فرشتگان، ایمان به کتاب و ایمان به انبیا».^۶ او همچنین در کتاب «فتاوی» «فتاوی نور علی الدرب»، ذیل عنوان حقیقت ایمان، ایمان را تصدیق قلبی می‌داند و در تفاوت اسلام و ایمان می‌گوید: اسلام، به اعمال ظاهری و ایمان، به اعمال باطنی مربوط است.^۷

---

^۱ - الشیخ محمد بن عبدالوهاب المجدد المفتری علیه، احمد بن حجر ابن سعدون آل بوطامی البنعلی، ص ۲۰.

^۲ - الایمان بین سلف و المتکلمین، احمد بن عطیة بن علی الغامدی، ص ۱۷.

^۳ - تفسیر الکهف، محمد بن صالح بن محمد العثیمین، ص ۱۰.

^۴ - حکم تارک الصلاة، محمد بن صالح بن محمد العثیمین، ص ۱۵.

^۵ - اصول الایمان، عبدالعزیز بن عبدالله بن باز، ص ۴۵.

^۶ - همان.

^۷ - فتاوی نور علی الدرب، عبدالعزیز بن عبدالله بن باز، ج ۴، ص ۱۹۷.

محمد بن عبدالوهاب، بنیان-گذار فرقه وهابیت، ایمان را اقرار به زبان و عمل به ارکان و اعتقاد به جنان (بهشت‌ها) می‌داند که با طاعت و معصیت، کم و زیاد می‌شود و هفتاد و چند مرتبه دارد که بالاترین مرتبه آن شهادت و گفتن «لا اله الا الله» و پایین‌ترین مرتبه آن، برداشتن مانع از سر راه مردم است.^۱

وهابیان به تبعیت از ابن تیمیه، برخلاف عقیده سایر مسلمانان، انجام فرایض و واجبات را داخل در ماهیت ایمان می‌دانند.^۲ ابن تیمیه تفسیر ایمان به «قول و تصدیق قلبی» را از عقیده انحرافی مرجئه می‌داند^۳ و دخیل دانستن عمل در مفهوم ایمان را به سلف منتسب می‌کند.^۴ طبیعتاً چنین عقیده‌ای را در گفتار محمد بن عبدالوهاب نیز ملاحظه می‌کنیم.^۵ ابن قیم معتقد است که ایمان تصدیق محض نیست، بلکه مستلزم طاعت و عمل است و با ترک برخی اعمال، ایمان نیز از بین می‌رود و کفر و هلاکت را در پی دارد.^۶

به نظر می‌رسد که وهابیان باید مرتکب گناه کبیره را به خاطر ترک برخی اعمال، تکفیر کنند؛ ولی می‌بینیم که مرتکب گناه کبیره را تکفیر نمی‌کنند و فقط به فاسق دانستن وی بسنده می‌کنند.^۷ در واقع، چنان که از کلام ابن ابی‌العز دانسته می‌شود، اگر عمل را داخل در ایمان بدانیم و با این حال مرتکب گناه کبیره را از دایره آن خارج ندانیم، با کسانی که عمل را داخل در جوهره ایمان نمی‌دانند، چیزی بیشتر از نزاع لفظی پیش نخواهد آمد.^{۸، ۹}

---

۱ - الشيخ محمد بن عبدالوهاب المجدد المفتری علیه، احمد بن حجر، ص ۲۵.

۲ - ابن تیمیه، احمد بن عبدالحلیم، الإیمان، ص ۱۰۷.

۳ - همان، ص ۱۵.

۴ - همان، ص ۲۴۱ تا ۲۸۷.

۵ - «و اعتقد أن الإیمان: قول باللسان، و عمل بالأرکان، و اعتقاد بالجنان». (ابن عبدالوهاب، محمد، أصول الإیمان، ص ۱۵).

۶ - ابن قیم جوزیه، محمد بن ابی‌بکر، الصلاة و أحكام تاركها، ص ۵۶.

۷ - ابن باز، عبدالعزیز بن عبدالله، العقیده الصحیحة و ما یضادها و نواقض الإسلام، ص ۱۹.

۸ - ابن ابی‌العز، علی بن علی، شرح العقیده الطحاویة، ص ۳۱۵.

۹ - حمیدرضا غلامی‌نژاد، بررسی تطبیقی مفهوم «ایمان» و «اسلام» در نگاه وهابیت و علمای فریقین، دانش پژوه مؤسسه دار الإعلام لمدرسة أهل البيت (شعبة شیراز). منبع: مجله سراج منیر شماره ۲۸.

اما آنچه حائز اهمیت است این مطلب است که وهابیان، مسلمانان را به بهانه انجام نواقض اسلام و ایمان، تکفیر می کنند و منظور از نواقض در نگاه وهابیت، انجام اعمالی مانند استغاثه، نذر، ذبح و دعا کردن نزد قبور است.^۱

۴.۴ مقایسه‌ی دو دیدگاه شیعه و وهابیت

۴.۴.۱ وجه اول

اگرچه وهابیان به ظاهر مرتکب گناه کبیره را تکفیر نمی کنند، ولی در دخیل دانستن اعمال در جوهره ایمان به بیراهه رفته اند و اشکالاتی بر عقیده ایشان وارد است: اولاً: بنا بر گفته باقلانی، به اجماع اهل لغت، «ایمان» به معنای تصدیق است و هیچ گاه در شریعت چیزی غیر از آن اراده نشده است و اعمال واجب و مستحب را نیز داخل در آن ندانسته اند.^۲ ثانیاً: قرآن کریم هرگاه از ایمان سخن به میان آورده است، آن را به قلب انسان منتسب کرده است و چنان که مشخص است، فعل قلب، فقط تصدیق است و عمل در آن دخالتی ندارد.^۳ ثالثاً: اگر عمل را در جوهره ایمان دخیل بدانیم، چند محذور پیش می آید: **محذور اول:** در قرآن کریم گاهی ایمان به عمل صالح مقید شده است: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ).^۴ در اینجا، عمل بر ایمان ایمان عطف شده، و طبق قواعد نحوی، اصل اولیه در عطف، تغایر بین معطوف و معطوف علیه است؛ لذا اگر عمل در مفهوم ایمان دخیل باشد، تکرار لازم می آید. ابن تیمیه در جواب این اشکال می گوید: «در اینجا عطف عمل بر ایمان برای این است که بر لزوم عمل در تحقق ایمان تأکید بیشتری شده باشد؛ زیرا گاهی امر کوچکی تکرار می شود تا اهمیت آن را رسانده باشد». ^۵ انور شاه کشمیری با طرح این اشکال از سوی ابن تیمیه، ابن تیمیه، خود نیز به رد آن می پردازد و می گوید: اگر این حرف را درباره عطف بپذیریم، باز هم نمی توان عمل را در ایمان دخیل دانست؛ زیرا در برخی از آیات مانند (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى وَهُوَ

۱ - بن باز، عبدالعزیز بن عبدالله، فتاوی نور علی الدرب، ج ۱، ص ۵۶؛ اثری، عبدالله بن عبدالحمید، الإیمان، ص ۳۷.

۲ - باقلانی، محمد بن طیب، تمهید الأوائل و تلخیص الدلائل، ص ۳۸۹ و ۳۹۰.

۳ - کشمیری، محمد انور، فیض الباری علی صحیح البخاری، ج ۱، ص ۱۳۱.

۴ - سورة كهف، آیه ۳۰.

۵ - کشمیری، محمد انور، فیض الباری علی صحیح البخاری، ج ۱، ص ۱۳۲.

مؤمن (عمل به عنوان قید برای ایمان ذکر شده است و هیچ عطفی هم در کار نیست.^۲ **محدور دوم:** گاهی نیز ایمان، به عدم معصیت مقید شده است: (الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ).^۳ در صورت دخیل بودن عمل در جوهر ایمان، این دسته از آیات با تناقض مواجه خواهند شد؛ زیرا طبق آیه مذکور، عمل غیر صالح (ظلم) با ایمان قابل جمع خواهد بود و خداوند نیز به همین جهت، انسان‌ها را از اینکه ایمان خود را با عمل غیر صالح درآمیزند، نهی کرده است. بنابراین، اگر عمل صالح همان ایمان یا جزء ایمان باشد، نمی‌تواند با ضد خود (عمل غیر صالح) اجتماع کند.^۴ رابعاً: تناقض در این بین وجود دارد و آن اینکه چگونه ممکن است «عمل» رکن و جزء اصلی ایمان باشد، ولی با نبود جزء (عمل) باز هم ایمان موجود باشد! زیرا با از بین رفتن جزء، کل نیز باید از بین برود.^۵

۴.۴.۲ وجه دوم

چنان که مسلم است، شرک در الوهیت سبب خروج از اسلام می‌شود؛ ولی آنچه امروز وهابیت به خاطر آن مسلمانان را تکفیر می‌کند، در واقع اشتباه در تطبیق مصادیق شرک الوهی است. وهابیت اموری از قبیل توسل به اولیای الهی را ندای غیرالله و از اسباب شرک الوهی دانسته است و مرتکب این امور را مرتد می‌داند. در واقع، نوع نگاه وهابیت به مسئله «عبادت» سبب شده است تا هر نوع درخواست و ندای غیرالله را منافی توحید عبادی بدانند.^۶ «عبادت» در لغت به معنای خضوع، تذلل و اطاعت است.^۷ این معنای لغوی عبادت، موجب شرک نخواهد شد. حتی خداوند در قرآن کریم دستور می‌دهد که در برابر والدین خود مطیع و خاضع

^۱ - سورة نحل، آیه ۹۷.

^۲ - کشمیری، محمد انور، فیض الباری علی صحیح البخاری، ج ۱، ص ۱۳۲.

^۳ - سورة انعام، آیه ۸۲.

^۴ - فخر رازی، محمد بن عمر، کتاب المحصل، ص ۵۶۷؛ کشمیری، محمد انور، فیض الباری علی صحیح البخاری، ج ۱، ص ۱۳۲؛ عضالدین ایجی، عبدالرحمن بن احمد، المواقف، ج ۳، ص ۵۳۵.

^۵ - حمیدرضا غلامی نژاد، بررسی تطبیقی مفهوم «ایمان» و «اسلام» در نگاه وهابیت و علمای فریقین، دانش پژوه مؤسسه دارالاعلام لمدرسه أهل البيت (شعبه شیراز). منبع: مجله سراج منیر شماره ۲۸.

^۶ - بن باز، عبدالعزیز بن عبدالله، مجموع فتاوی و مقالات متنوعه، ج ۲، ص ۳۸۸.

^۷ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱ ص ۲۷۱؛ جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۲، ص ۵۰۳؛ فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، ج ۱، ص ۲۹۶.

باشید: (وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ).^۱ بنابراین، مطلقِ خضوع «عبادت» محسوب نمی‌شود و باید قیدی در کنار این خضوع لحاظ گردد تا عبادت محسوب شود.^۲

۴.۴.۳ وجه سوم

وهابیان در عین اینکه بین ایمان و عمل تفکیک قائل نیستند، ولی هر گناهی را نیز موجب عدم ایمان نمی‌دانند و مرتکب گناه را تکفیر نمی‌کنند؛ ولی اموری مانند خضوع در برابر غیر خداوند، توسل و طلب شفاعت را، که به زعم خود با ایمان به توحید منافی است، سبب کفر، شرک و ارتداد می‌دانند. این در حالی است که مذاهب دیگر، این موارد را در صورتی سبب شرک می‌دانند که فردی غیر خدا را در عرض خداوند قرار دهد، و چنین امری مورد اتفاق همه آنهاست.^۳

وهابیان در مواجهه با قرآن و روایات، به ظاهر آیات و اخبار عمل می‌کنند و معتقد به تأویل نیستند. آنان به استناد ظاهر برخی از احادیث و آیات، خداوند را دارای اعضا و جوارح می‌دانند و به نوعی به تشبیه و تجسیم معتقدند. بنابر آموزه‌های وهابی، زیارت قبور و ساخت بنا و مقبره و گنبد بر قبور، حتی قبور پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین، حرام و توسل و تبرک به قبور ایشان و آثار بر جای مانده از ایشان، بدعت و مستلزم شرک است.^۴

---

^۱ - سورة اسراء، آیه ۲۴.

^۲ - حمیدرضا غلامی نژاد، بررسی تطبیقی مفهوم «ایمان» و «اسلام» در نگاه وهابیت و علمای فریقین، دانش پژوه مؤسسه دار الإعلام لمدرسة أهل البيت (شعبة)

شیراز). منبع: مجله سراج منیر شماره ۲۸.

^۳ - همان.

^۴ - ویکی شیعه، وهابیت، سایت ویکی شیعه (<http://fa.wikishia.net/view/ایمان>)، تاریخ دسترسی: ۹۶/۱۱/۶.

منابع و ماخذ

- قرآن كريم.
- ابن ابى العز، على بن على، شرح العقيدة الطحاوية، تحقيق: احمد شاكر، عربستان: وزارة الشؤون الإسلامية و الأوقاف و الدعوة و الإرشاد، چاپاول، ۱۴۱۸ق.
- ابن عبدالوهاب، محمد، أصول الإيمان، تحقيق: باسم فيصل جوابره، عربستان: وزارة الشؤون الإسلامية و الأوقاف و الدعوة و الإرشاد، چاپينجم، ۱۴۲۰ق.
- ابن عبدالوهاب، محمد، الرسائل الشخصية، تحقيق: صالح فوزان و محمد بن صالح عقيلى، رياض: جامعة الإمام محمد بن سعود، بى تا.
- ابن عبدالوهاب، محمد، كشف الشبهات، عربستان: وزارة الشؤون الإسلامية و الأوقاف و الدعوة و الإرشاد، ۱۴۱۸ق.
- ابن تيميه، احمد بن عبدالحليم، الإيمان، تحقيق: محمد ناصرالدين البانى، اردن: المكتب الإسلامى، چاپينجم، ۱۴۱۶ق.
- ابن عثيمين، محمد بن صالح، مجموع فتاوى و رسائل فضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، جمع و ترتيب: فهد بن ناصر بن ابراهيم سليمان، بى جا: دارالوطن-دارالثريا، ۱۴۱۳ق.
- ابن فارس، احمد، معجم المقاييس فى اللغة، تحقيق: شهابالدين ابوعمرو، بيروت: دارالفكر، ۱۴۱۵ق.
- ابن قيم جوزيه، محمد بن ابى بكر، الصلاة و أحكام تاركها، مدينه: مكتبة الثقافة، بى تا.
- ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، بيروت: دارصادر، ۱۴۱۴ق.
- ابن ميثم بحراني، ميثم بن على، قواعد المرام فى علم الكلام، تحقيق: سيداحمد حسيني اشكورى، قم: كتابخانه آيت الله مرعشى نجفى، ۱۴۰۶ق.
- اثرى، عبدالله بن عبدالحميد، الإيمان؛ حقيقته، حَوارمه، نواقضه عند أهل السنة و الجماعة، تحقيق: عبدالرحمن بن صالح، رياض: مدارالوطن، چاپاول، ۱۴۲۴ق.
- باقلانى، محمد بن طيب، تمهيد الأوائى و تلخيص الدلائل، تحقيق عماد الدين احمد حيدر، بيروت، مؤسسه الكتب الثقافية، ۱۴۱۴ق.

- باقلائی، محمد بن طیب، تمهید الأوائل و تلخیص الدلائل، تحقیق: عمادالدین احمد حیدر، لبنان: مؤسسۃ الکتب الثقافیۃ، چاپاول، ۱۴۰۷ق.
- بن باز، عبدالعزیز بن عبداللہ، العقیدۃ الصحیحۃ و ما یضادھا و نواقض الإسلام، عربستان: وزارة الأوقاف السعودیۃ، بی تا.
- بن باز، عبدالعزیز بن عبداللہ، فتاوی نور علی الدرب، جمع: محمد بن سعد شويعر، بی جا: بی نا، بی تا.
- بن باز، عبدالعزیز بن عبداللہ، مجموع فتاوی و مقالات متنوعۃ، تحقیق: محمد بن سعد شويعر، بی جا: بی نا، بی تا.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح؛ تاج اللغۃ و صحاح العربیۃ، بیروت: دارالعلم، ۱۴۰۷ق.
- حمیدرضا غلامی نژاد، بررسی تطبیقی مفهوم «ایمان» و «اسلام» در نگاه وهابیت و علمای فریقین، دانش پژوه مؤسسۃ دار الإعلام لمدرسه أهل البيت (شعبۃ شیراز). منبع: مجله سراج منیر شماره ۲۸.
- راغب اصفهانی، محمد، المفردات فی غریب القرآن، دفتر نشر کتاب، دوم، ۱۴۰۴ق.
- شهید ثانی، زین الدین بن علی، مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، قم، مؤسسۃ المعارف الاسلامی، ۱۴۱۴ق.
- عضدالدین ایجی، عبدالرحمن بن احمد، المواقف؛ فی علم الکلام، تحقیق: عبدالرحمن عمیره، بیروت: دارالجلیل، چاپاول، ۱۹۹۷م.
- علامه حلی، حسن بن یوسف، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، تصحیح و تعلیق: حسن زاده آملی، قم: مؤسسۃ نشر اسلامی، بی تا.
- علم الهدی، علی بن حسین، الذخیره فی علم الکلام، قم: مؤسسۃ النشر الإسلامی، ۱۴۱۱ق.
- فخر رازی، محمد بن عمر، کتاب المحصل؛ و هو محصل أفكار المتقدمین و المتأخرین من الحكماء و المتکلمین، قاهره: مکتبۃ دارالتراث، ۱۴۱۱ق.
- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، بیروت: مؤسسۃ الرسالۃ، ۱۴۲۶ق.

- کشمیری، محمد انور، فیضالباری علی صحیح البخاری، تحقیق: محمد بدر عالم میرتھی، بیروت: دارالکتب العلمیہ، چاپ اول، ۱۴۲۶ق.
- لرستانی، علی، ایمان باور قلبی است کہ بہ زندگی انسان جہت می دہد، خبرگزاری شبستان (<http://shabestan.ir/detail/News/>)، زمان: ۷۸۹۵۷۸، ۲۴/۲/۱۳۹۸ - ۱۱:۳۱، شناسه خبر: ۷۸۹۵۷۸.
- محمدی، رسول، بررسی تطبیقی ایمان از دیدگاه مذہب اسلامی و نقد نگاه وہابیت، دانشگاه قم - دانشکدہ الہیات و معارف اسلامی. ۱۳۹۴. کارشناسی ارشد، استاد راہنما: محمدعلی اخویان.
- نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، تصحیح: عباس قوچانی و علی آخوندی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ق.
- ویکی پدیا، ایمان، تاریخ آخرین تغییر: ۲۶ ژوئہ ۲۰۱۹ ساعت ۱۹:۲۲.
- ویکی شیعه، ایمان، سایت ویکی شیعه (<http://fa.wikishia.net/view> ایمان)، تاریخ دسترسی: ۹۶/۱۱/۶.
- ویکی شیعه، وہابیت، سایت ویکی شیعه (<http://fa.wikishia.net/view> ایمان)، تاریخ دسترسی: ۹۶/۱۱/۶.
- ویکی فقہ، ایمان دینی، سایت ویکی فقہ (<http://wikifeqh.ir> ایمان_دینی)، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۸/۹/۲۵.